

Asia: VN/17575/2021-OKM-72

Luonnos hallituksen esitykseksi SORA-säännösten muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Näkemyksenne esitykseen sisältyvistä ehdotuksista

Esitykseen sisältyvät opiskelijavalintaa ja henkilökohtaistamista koskevat ehdotukset herättävät Näkövammaisten liitossa vakavaa huolta näkövammaisten opiskelijaksi hakevien ja opiskelijoiden yhdenvertaisuuden ja perusoikeuksien toteutumisesta. Näkövammaisten liiton kokemuksen mukaan SORA lainsäädäntöä ja siihen liittyviä käytäntöjä sovelletaan jo nykyisin tavoilla, jotka johtavat näkövammaisten henkilöiden sulkemiseen koulutuksen ulkopuolelle ilman yksilöllistä harkintaa ja ilman, että koulutuksen järjestäjän tai korkeakoulun velvollisuutta toteuttaa yhdenvertaisuuslain 15 §:n mukaisia kohtuullisia mukautuksia arvioidaan tosiasiallisesti. Yhdenvertaisuuslain mukaan koulutuksen järjestäjän ja korkeakoulun on toteutettava asianmukaiset ja kulloisessakin tilanteessa tarvittavat kohtuulliset mukautukset, jotta vammaisen henkilö voi yhdenvertaisesti muiden kanssa saada koulutusta. Kohtuullisten mukautusten epääminen on yhdenvertaisuuslain kieltämää syrjintää.

SORA lainsäädäntöä perustellaan opiskelija , asiakas ja potilasturvallisuudella, sekä esitysluonnoksessa lisäksi vammaisten ja iäkkäiden turvallisuudella, mutta Näkövammaisten liiton havaintojen mukaan sitä käytetään käytännössä yhä useammin opiskelijavalinnan ja koulutuspolkujen ohjauksen välineenä. Näkövammaisten opiskelijaksi hakevien ja opiskelijoiden kohdalla SORA-lainsäädäntöä sovelletaan ennakoivasti soveltuvuuden arviointiin, ei vain todellisiin ja välittömiin turvallisuusuhkiin puuttumiseen. Tämä näkyy erityisesti tutkintokohtaisissa terveydentila ja toimintakykyvaatimuksissa sekä opiskelijavalinnan käytännöissä, joissa näkövamma nähdään usein lähtökohtaisesti ongelmana sen sijaan, että arvioitaisiin, miten opiskelu voidaan järjestää muun muassa käyttäen yhdenvertaisuuslain mukaisia kohtuullisia mukautuksia. Lisäksi tämä näkyy korkeakouluissa jopa siten, että opintojen aikana näkövamma muuttuu yllättäen ongelmaksi ilman todellisia perusteita.

Esityksessä ehdotettu opiskelijavalinnan ja henkilökohtaistamisen tiiviimpi kytkeminen SORA arviointiin pahentaa tätä ongelmaa. Kun opiskelijavalinnassa ja opintojen alkuvaiheessa painotetaan yhä enemmän hakijan oletettua soveltuvuutta alalle, kasvaa riski siitä, että näkövammaisia henkilöitä ohjataan järjestelmällisesti pois tietyiltä koulutusaloilta jo ennen kuin heidän todellisia opiskelu- ja suoriutumisedellytyksiään on arvioitu. Näkövammaisten liiton näkökulmasta tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että arvio kohdistuu näkövammaiseen henkilöön itseensä eikä

koulutuksen järjestämisen saavutettavuuteen, esteettömyyteen tai kohtuullisten mukautusten toteuttamiseen.

Ongelmallista on, ettei esitys tunnista riittävästi SORA prosessin ja henkilökohtaistamisen välistä jännitettä. Henkilökohtaistamisen tulee lähtökohtaisesti tarkoittaa näkövammaisen opiskelijan yksilöllisten tarpeiden tunnistamista ja opintojen järjestämistä näiden tarpeiden pohjalta.

Näkövammaisten liiton näkemyksen mukaan esitys vahvistaa kehitystä, jossa SORA lainsäädäntö toimii koulutuspoliittisena poissulkemisen mekanismina. Tämä on vastoin yhdenvertaisuuslain peruseriaatteita, YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevaa yleissopimusta sekä perustuslain turvaamaa oikeutta koulutukseen. Syrjintää näkövammaisen perusteella ennakkolisesti ei voi hyväksyä. Näkövammaisten liitto toteaa olennaista olevan, että terveydentilaan tai toimintakykyyn liittyviä rajoituksia sovelletaan vain viimesijaisesti ja yksilöllisen arvioinnin perusteella.

Keskeistä on kohtuullisten mukautusten toteuttaminen. Koulutuksen järjestäjällä ja korkeakoululla on velvollisuus arvioida kohtuullisten mukautusten tarve yksilöllisesti, ennen kuin opiskelijaksi ottamiseen tai opiskeluun liittyviä rajoituksia voidaan harkita. YK:n vammaissopimuksen 24 artikla velvoittaa turvaamaan vammaisten henkilöiden yhdenvertaisen pääsyn koulutukseen ja lisäksi edellyttää, että yksilölliset kohtuulliset mukautukset toteutetaan ennen muiden rajoittavien toimenpiteiden arviointia. Koulutukseen pääsyn ja opinnoissa etenemisen ei tule rajoittua näkövammaisuuden perusteella silloin, kun tarvittavat kohtuulliset mukautukset mahdollistavat opiskelun. Kuten esityksessä on todettu, voi säännösten soveltaminen johtaa tilanteisiin, joissa opiskelijaksi hakeva ei hakeudu koulutukseen tai kokee tulleen ohjatuksi pois alalta jo ennen varsinaista hakumenettelyä.

Näkövammaisten opiskelijoiden näkökulmasta on olennaista, että SORA-lainsäädäntöä sovelletaan yhdenvertaisesti kaikissa koulutusmuodoissa ja oppilaitoksissa. Näkövamma ei sellaisenaan osoita toimintakyvyttömyyttä tai soveltumattomuutta alalle. Kohtuullisia mukautuksia voivat olla esimerkiksi apuvälineet, uudelleenjärjestelyt harjoittelussa, vaihtoehtoiset suoritustavat, digitaalisesti saavutettavat tietojärjestelmät ja materiaalit, vammaispalvelulain mukaisen henkilökohtaisen avustajan käyttö tai muu sopiva yksilöllinen tapa.

Todellisenä riskinä on, että opiskelijavalinta evätään ennakkokäsitysten tai liian yleisten tulkintojen avulla, ilman todellista yksilöllistä arviota ja ilman, että kohtuullisten mukautusten mahdollisuudet on asianmukaisesti selvitetty. Opiskelijaksi hakevalle tulee taata mahdollisuus tuoda esiin, millaisia kohtuullisia mukautuksia hän tarvitsisi suoriutuakseen opinnoista.

Näkövammaisten liitto vaatii, että esitykseen sisältyviin lakeihin on lisättävä nimenomainen velvoite arvioida kohtuulliset mukautukset, ennen kuin opiskelijaksi ottamiseen liittyviä rajoituksia voidaan edes harkita. Tämä vahvistaisi lakitasolla esityksessä todetun lähtökohdan siitä, että hakijan terveydentilaan tai toimintakykyyn liittyvä seikka ei saa olla esteenä opiskelijaksi ottamiselle ja varmistaa, että opiskelijavalinnassa huomioidaan ensisijaisesti koulutuksen järjestäjän ja korkeakoulun velvollisuus huolehtia opiskelun esteettömyydestä, saavutettavuudesta ja kohtuullisista mukautuksista. Opiskelijan tulee saada yksilöidyt perustelut siitä, miksi kohtuulliset mukautukset eivät ole soveltuvia ja miksi opiskeluoikeus evätään tai peruutetaan.

Kommentit ehdotusten vaikutuksista

Näkövammaisten liitto toteaa, että esityksen vaikutusarviointi on tehty puutteellisesti. Vaikutusarviointia tulee täydentää tekemällä huolellinen ja perusteellinen vammaisvaikutusten arviointi. Vammaisvaikutusten arviointi tarkoittaa, että esityksen vaikutuksia arvioidaan suhteessa näkövammaisiin, ja muulla tavoin vammaisiin, opiskelijaksi hakeutuviin ja opiskelijoihin. Tämä näkökulma on esityksessä sivuutettu täysin. Vammaiset henkilöt nähdään pelkkinä objekteina ja asiakkaina huomaamatta, että he ovat opiskelijaksi hakeutuvia, opiskelijoita ja koulutuksen jälkeen oman alansa ammattilaisia.

Vammaisvaikutusten arviointi tulee tehdä asianmukaisesti ja laajasti sekä tarkastellen muun muassa yhdenvertaisuuslakia, YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevaa yleissopimusta ja perustuslakia.

Tällä hetkellä esitys ei arvioi, millaisia tosiasiallisia vaikutuksia ehdotuksilla on näkövammaisten henkilöiden mahdollisuuksiin hakeutua koulutukseen, tulla valituksi opiskelijaksi ja suorittaa opintoja yhdenvertaisesti muiden kanssa. YK:n vammaissopimus edellyttää, että vaikutukset vammaisiin henkilöihin arvioidaan. Samoin sitä edellyttää valtioneuvoston oma lainvalmistelun vaikutusarviointiohje (valtioneuvoston julkaisuja 2022:66 vn). Ohjeen luvussa 2.3.2.4 Vammaiset henkilöt todetaan muun muassa seuraavaa:

"Vammaisten henkilöiden oikeudet ja heihin kohdistuvat vaikutukset kattavat kaikki elämänalueet, eivätkä ne siis rajoitu pelkästään esimerkiksi sosiaali- ja terveysalan säädöksiin.

Vammaisten henkilöiden kannalta merkittäviä kysymyksiä voi liittyä esimerkiksi erilaisten palveluiden saatavuutta, digitalisaatiota, rakennettua ympäristöä, oikeusturvaa, kielellisiä oikeuksia sekä työllisyyttä ja toimeentuloa koskeviin säädöksiin.

Vammaisjärjestöt on keskeistä osallistaa vammaisia henkilöitä koskevien vaikutusten arviointiin."

On huomattava, että esimerkkiluettelo on avoin luettelo.

Näkövammaisten liitto vaatii, että esitystä täydennetään huolellisella ja kattavalla vammaisvaikutusten arvioinnilla.

Näkövammaisten liiton näkemyksen mukaan esityksen keskeisin ongelmakohta on opiskelijavalinta. Esityksessä ei arvioida, miten opiskelijavalinnan ja SORA-lainsäädäntöön vetoavan opinto-ohjauksen käytännöt toimivat jo nyt näkövammaisten henkilöiden kohdalla syrjivinä rakenteina ja estävät opiskelemaan hakeutumista. Näkövammaisten liiton kokemuksen mukaan opiskelijavalinta toimii käytännössä portinvartijamekanismina, jonka avulla näkövammaisia hakijoita rajataan koulutuksen ulkopuolelle toimintakykyä koskevien yleistysten, oletetun turvallisuusriskin tai SORA sääntelyyn vetoamisen perusteella ilman yksilöllistä arviointia ja ilman kohtuullisten mukautusten selvittämistä.

Opiskelijalla tulee olla oman oikeusturvansa vuoksi oikeus perusteltuun päätökseen, mutta

nykyisillä käytännöillä ja opiskelijavalintojen rajaamisilla näkövammaisen opiskelijaksi hakeutuva jää vaille oikeusturvaa.

Esityksessä sivuutetaan täysin se tosiasia, että SORA lainsäädäntöä käytetään jo nyt näkövammaisten henkilöiden poissulkemiseen koulutuksesta. Muutosten vaikutuksia tähän käytäntöön ei arvioida, vaikka ehdotukset uhkaavat entisestään vahvistaa näkövammaisuuden tulkintaa opiskelijavalinnan esteenä sen sijaan, että se nähtäisiin koulutusjärjestelmän moninaisuutena.

Perustuslain turvaamaa oikeutta koulutukseen ei esityksessä tarkastella näkövammaisten henkilöiden tosiasiallisten koulutusmahdollisuuksien näkökulmasta. Näkövammaisten liitto pitää erityisen ongelmallisena, että vaikutusarvioinnissa ei huomioida riskiä, jossa opiskelijavalinnan painopiste siirtyy lopullisesti hakijan ominaisuuksien arviointiin koulutuksen saavutettavuuden, esteettömyyden ja kohtuullisten mukautusten toteuttamisen sijaan.

Yhdenvertaisuuslain näkökulmasta esitys on ongelmallinen, koska sen vaikutuksia kohtuullisten mukautusten toteutumiseen ei ole arvioitu. Näkövammaisten liiton kokemuksen mukaan kohtuullisten mukautusten velvoite jää usein käytännössä toissijaiseksi suhteessa SORA menettelyihin. Ilman asianmukaista vaikutusarviointia esitys sivuuttaa riskin, että opiskelijavalinta ja SORA menettely muodostuvat rakenteelliseksi syrjinnän välineeksi näkövammaisia henkilöitä kohtaan.

YK:n vammaissopimus edellyttää, ettei vammaisia henkilöitä – mukaan lukien näkövammaiset – suljeta koulutusjärjestelmän ulkopuolelle vammaisuuden perusteella. Näkövammaisten liiton näkemyksen mukaan esitys ei täytä tätä velvoitetta, koska opiskelijavalinnan ja sen vaikutusten arviointi näkövammaisten koulutusmahdollisuuksiin puuttuu.

Näkövammaisten liitto toteaa, ettei esitys ole huomionnut YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien komitean suositusta syyseltä 2025. Käsitellessään Suomen valtion ensimmäistä YK:n vammaissopimuksen toimeenpanoa koskevaa maaraporttia, komitea suosittelee, että Suomi kuullen ja osallistaen vammaisia henkilöitä ja heitä edustavia järjestöjä tarkastelee korkeakoulujen valintamenettelyjä varmistaakseen, että vammaiset opiskelijat pääsevät opiskelemaan ja voivat osallistua ammatilliseen koulutukseen yhdenvertaisesti muiden opiskelijoiden kanssa; poistaa heidän vammaisuuteensa perustuvat vaatimukset, jotka rajoittavat tai kaventavat heidän korkeakoulutustaan; ja varmistaa, että opiskelijoita palvelevat tietojärjestelmät ja yliopistojen verkkosivut ovat esteettömiä myös näkövammaisille opiskelijoille (suositus numero 47). Näiden suositusten tulee näkyä esityksessä.

Mitä näkemyksiä teillä on ammatillisen koulutuksen ja korkeakoulujen yhteisestä SORA-oppaasta?

Näkövammaisten liitto suhtautuu kriittisesti ammatillisen koulutuksen ja korkeakoulujen yhteiseen SORA oppaaseen, mikäli sen lähtökohtana ei ole vahva ja eksplisiittinen sitoutuminen näkövammaisten henkilöiden perus- ja ihmisoikeuksiin. SORA oppaan merkitys käytännön ratkaisuihin on huomattava, joten sen painotuksilla on ratkaiseva vaikutus siihen, miten näkövammaisten hakijoiden ja opiskelijoiden koulutuspolut käytännössä muotoutuvat.

Oppaan tulee yksiselitteisesti perustua YK:n vammaissopimukseen, perustuslakiin ja yhdenvertaisuuslakiin. Näkövammaisten liiton kokemuksen mukaan nykyinen SORA ohjeistus ohjaa käytäntöä, jossa huomio kohdistuu ensisijaisesti näkövammaisen opiskelijan oletettuun soveltuvuuteen, ei koulutuksen järjestäjän velvollisuuksiin järjestää opetus saavutettavasti, esteettömästi ja yhdenvertaisesti.

Erityisen keskeistä on, että yhteisessä SORA oppaassa korostetaan kohtuullisten mukautusten ensisijaisuutta. Näkövammaisten liiton näkemyksen mukaan kohtuulliset mukautukset esitetään nykyisissä ohjeissa usein poikkeuksena tai harkinnanvaraisena ratkaisuna, vaikka yhdenvertaisuuslain mukaan niiden tulee olla lähtökohta. Oppaan on selkeästi todettava, että ennen SORA menettelyihin ryhtymistä on aina selvitettävä, voidaanko näkövammaisen henkilön opiskelu turvata kohtuullisin mukautuksin, tukitoimin ja opetuksen järjestelyin.

Oppaan tulee myös painottaa oppilaitosten velvollisuutta edistää yhdenvertaisuutta aktiivisesti. Näkövammaisten liiton näkökulmasta yhdenvertaisuuden edistäminen tarkoittaa nimenomaan toimintakyvyltään erilaisten opiskelijoiden huomioon ottamista koulutuksen rakenteissa, ei näkövammaisten opiskelijoiden ohjaamista pois koulutuksesta.

Näkövammaisten liitto pitää ongelmallisena yhden yhteisen SORA oppaan soveltamista sekä ammatilliseen koulutukseen että korkeakouluihin. Erityisesti korkeakouluissa, joissa ei välttämättä opiskella suoraan säädeltyihin ammatteihin, laaja alainen ja varovaisuuteen nojaava SORA tulkinta on omiaan kaventamaan näkövammaisten henkilöiden koulutusmahdollisuuksia perusteettomasti.

Mikäli SORA opasta laaditaan ilman vahvaa perus ja ihmisoikeuslähtöistä ohjausta ja ilman näkövammaisjärjestöjen asiantuntemusta, on todellinen vaara, että oppaasta muodostuu käytännön työkalu, joka normalisoi näkövammaisten opiskelijoiden poissulkemisen koulutuksesta. Näkövammaisten liitto korostaa, että järjestöjen – erityisesti näkövammaisia edustavien toimijoiden – osallisuus oppaan valmistelussa on välttämätöntä ja sitä edellyttää myös YK:n vammaissopimuksen 4 artiklan 3 kohta.

Lisäksi Näkövammaisten liitto huomauttaa, että koulutuksen järjestäjät ja korkeakoulut tarvitsevat koulutusta SORA-lainsäädännöstä ja sen soveltamisesta. Tällä hetkellä tulkinnat ovat kirjavia eivätkä läheskään aina perustu SORA-säännöksiin, vaan erilaisten uhkaskenaarioiden pohdintaan ja sen myötä näkövammaisten opiskelijaksi hakeutuvien tai opiskelijoiden poissulkemiseen.

Muut huomiot esitysluonnoksesta

YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus

Näkövammaisten liitto huomauttaa, että esitysluonnoksessa on lähes täysin sivuutettu YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus. Suomi on ratifioinut sopimuksen kymmenen (10) vuotta sitten ja sopimus on voimassa lakina. Sitä ei ole mahdollista sivuuttaa, kuten esitysluonnoksessa on tehty.

YK:n vammaissopimus on mainittu luvussa 2. Nykytila ja sen arviointi alakappaleessa 2.1 Yleistä SORA-säännöksistä (sivut 7 ja 8). Sen jälkeen sopimusta ei ole mainittu, joten käytännössä voidaan katsoa, että sopimuksen velvoittavuus ja velvoitteet on sivuutettu. Esityksessä ei ole myöskään mainittu YK:n vammaisten oikeuksien komitean syksyllä 2025 Suomelle antamia suosituksia, joista on kirjaus aiemmin tässä lausunnossa.

Näkövammaisten liitto vaatii, että esitystä täydennetään ottamalla mukaan läpileikkaavasti YK:n vammaissopimus ja YK:n vammaisten oikeuksien komitean Suomelle antamat suositukset, tekemällä perusteellinen ja huolellinen vammaisvaikutusten arviointi sekä tarkastelemalla, mitä eduskunnan perustuslakivaliokunta on todennut vammaisista henkilöistä lausunnossaan 60/2010.

Luku 10 Suhde perustuslakiin ja säätämisjärjestys

Näkövammaisten liitto huomauttaa, ettei luvussa ole tarkasteltu millään tavalla perustuslain 6 §:n 2 momentin syrjintäkieltoa, YK:n vammaissopimusta eikä riittävän laajasti eduskunnan perustuslakivaliokunnan lausuntoa 60/2010. Perustuslain 6 §:n 2 momentin syrjintäkiellon mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan muun muassa terveydentilan tai

vammaisuuden perusteella. YK:n vammaissopimuksen artikla 24 käsittelee koulutusta. Artikla on seuraava:

"24 artikla Koulutus

1. Sopimuspuolet tunnustavat vammaisten henkilöiden oikeuden koulutukseen. Toteuttaakseen tämän oikeuden syrjimättä ja yhdenvertaisten mahdollisuuksien pohjalta sopimuspuolet varmistavat osallistavan koulutusjärjestelmän kaikilla tasoilla sekä elinikäisen oppimisen, jonka tarkoituksena on:

- a) kehittää täysimääräisesti inhimillisiä voimavaroja, omanarvontuntoa ja itsearvostusta sekä vahvistaa ihmisoikeuksien, perusvapauksien ja ihmiskunnan moninaisuuden kunnioittamista;
- b) mahdollistaa vammaisille henkilöille persoonallisuutensa, lahjakkuutensa ja luovuutensa sekä henkisten ja ruumiillisten kykyjensä kehittämisen mahdollisimman pitkälle;
- c) mahdollistaa vammaisten henkilöiden tehokas osallistuminen vapaaseen yhteiskuntaan.

2. Tätä oikeutta toteuttaessaan sopimuspuolet varmistavat, että:

- a) vammaisia henkilöitä ei suljeta yleisen koulutusjärjestelmän ulkopuolelle vammaisuuden perusteella ja ettei vammaisia lapsia suljeta maksuttoman ja pakollisen ensimmäisen asteen tai toisen asteen koulutuksen ulkopuolelle vammaisuuden perusteella;
- b) vammaiset henkilöt pääsevät kattavaan, laadukkaaseen ja maksuttomaan ensimmäisen asteen sekä toisen asteen koulutukseen yhdenvertaisesti muiden kanssa niissä yhteisöissä, joissa he elävät;
- c) vammaisia henkilöitä varten tehdään heidän yksilöllisten tarpeidensa mukaiset kohtuulliset mukautukset;
- d) vammaiset henkilöt saavat yleisessä koulutusjärjestelmässä tuen, jota tarvitaan helpottamaan heidän tehokasta koulutustaan;
- e) toteutetaan tehokkaat yksilöidyt tukitoimet ympäristöissä, jotka mahdollistavat opillisen ja sosiaalisen kehityksen enimmäistämisen täysimääräisen osallisuuden tavoitteen mukaisesti.

3. Sopimuspuolet mahdollistavat vammaisille henkilöille elämänhallinnan ja sosiaalisen kehityksen taitojen oppimisen helpottaakseen heidän täysimääräistä ja yhdenvertaista osallistumistaan koulutukseen ja yhteisöön. Tätä varten sopimuspuolet toteuttavat asianmukaiset toimet, joilla muun muassa:

- a) helpotetaan pistekirjoituksen, korvaavan kirjoituksen, puhetta tukevien ja korvaavien viestintätapojen, -keinojen ja -muotojen sekä erilaisten liikkumistaitojen oppimista ja helpotetaan vertaistukea ja mentorointia;
- b) helpotetaan viittomakielen oppimista ja kuurojen yhteisön kielellisen identiteetin edistämistä;
- c) varmistetaan, että näkövammaisten, kuurojen, kuulovammaisten tai kuurosokeiden, erityisesti lasten, koulutus annetaan yksilön kannalta mahdollisimman tarkoituksenmukaisilla kielillä, viestintätavoilla ja -keinoilla sekä ympäristöissä, jotka mahdollistavat oppimisen ja sosiaalisen kehityksen maksimoinnin.

4. Edistääkseen tämän oikeuden toteuttamista sopimuspuolet toteuttavat asianmukaiset toimet palkatakseen opettajia, myös vammaisia opettajia, joilla on tarvittava viittomakielen ja/tai

pistekirjoituksen taito, sekä kouluttaakseen kaikilla koulutustasoilla työskenteleviä ammattihenkilöitä ja henkilöstöä. Tähän koulutukseen on sisällyttävä tietoa vammaisuudesta sekä vammaisten henkilöiden tukemiseen tarkoitettujen asianmukaisten puhetta tukevien ja korvaavien viestintätapojen, -keinojen ja -muotojen, opetustekniikoiden ja materiaalien käyttöä.

5. Sopimuspuolet varmistavat, että vammaisille henkilöille annetaan syrjimättä ja yhdenvertaisesti muiden kanssa mahdollisuus yleiseen kolmannen asteen koulutukseen, ammattikoulutukseen, aikuiskoulutukseen ja elinikäiseen oppimiseen. Tätä varten sopimuspuolet varmistavat, että vammaisia henkilöitä varten tehdään kohtuulliset mukautukset."

Lisäksi on huomattava YK:n vammaissopimuksen 5 artikla.

"5 artikla Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus

1. Sopimuspuolet tunnustavat, että kaikki henkilöt ovat yhdenvertaisia lain edessä ja lain mukaan ja ovat oikeutettuja ilman minkäänlaista syrjintää yhdenvertaiseen lakiin perustuvaan suojaan ja yhdenvertaiseen lakiin perustuviin etuihin.

2. Sopimuspuolet kieltävät kaiken syrjinnän vammaisuuden perusteella ja takaavat vammaisille henkilöille yhdenvertaisen ja tehokkaan oikeussuojan syrjintää vastaan syrjintäperusteesta riippumatta.

3. Yhdenvertaisuuden edistämiseksi ja syrjinnän poistamiseksi sopimuspuolet toteuttavat kaikki asianmukaiset toimet varmistaakseen kohtuullisten mukautusten tekemisen.

4. Erityistoimia, jotka ovat tarpeen vammaisten henkilöiden tosiasiallisen yhdenvertaisuuden jouduttamiseksi tai saavuttamiseksi, ei katsota tämän yleissopimuksen tarkoittamaksi syrjinnäksi."

Perustuslakivaliokunnan lausunnossa 60/2010 todetaan muun muassa seuraavaa:

"Arvioinnissa on otettava huomioon myös perustuslain 16 §:n 2 momentti, jonka perusteella julkisen vallan on turvattava jokaiselle yhtäläinen mahdollisuus saada kykijensä ja erityisten tarpeidensa mukaisesti myös muuta kuin perusopetusta. Viittauksella erityisten tarpeiden mukaisuuteen tarkoitetaan valiokunnan mielestä muun muassa sitä, että julkisen vallan on pyrittävä vähentämään ja poistamaan terveydentilan tai vammaisuuden opiskelulle aiheuttamia mahdollisia esteitä (vrt. PeVL 31/2009 vp , s. 2/I). Etenkin yliopisto-opintojen osalta sääntelyllä on liittynyt myös perustuslain 16 §:n 3 momentissa turvattuun tieteen, taiteen ja ylimmän opetuksen vapauteen."

Ja

"Edellä mainittujen perus- ja ihmisoikeusnäkökohtien - ja myös esityksen perustelujen - valossa sekä 1., 3. että 4. lakiehdotuksen opiskelijaksi ottamisen esteitä koskevien säännösten muotoilu vaikuttaa epäonnistuneelta. Niissä näytettäisiin asetettavan pääsäännöksi se, että opiskelijaksi ei voida ottaa henkilöä, joka ei ole terveydentilaltaan tai toimintakyvyltään soveltuva opintoihin liittyviin käytännön tehtäviin. Tavallaan toissijaisesti mainitaan, ettei tällainen seikka ole esteenä opiskelijaksi ottamiselle, jos este voidaan kohtuullisin toimin poistaa. Valiokunnan mielestä sääntelyn lähtökohtana tulisi olla pyrkimys esteiden poistamiseen. Vasta jos esteitä ei voida kohtuullisin toimin poistaa tai jos muuten on selvää, ettei henkilö voi terveydentilaansa tai toimintakykyynsä liittyvästä syystä osallistua koulutukseen, voitaisiin koulutukseen muuten otettavan henkilön opiskelijaksi pääseminen näillä perusteilla evätä."

Ja

"Lisäksi valiokunta huomauttaa, että vaikka henkilön terveydentila tai vammaisuus voi sinänsä estää osallistumisen esimerkiksi joihinkin opintoihin liittyviin käytännön tehtäviin, ei tämä välttämättä merkitse sitä, että henkilö olisi sopimaton opiskelemaan kyseistä alaa. Tämä seikka on syytä ottaa huomioon myös tulkittaessa ja sovellettaessa opiskelijaksi ottamisen esteitä koskevia säännöksiä.

Myös ilmaisu "terveydentilaltaan tai toimintakyvyltään soveltuva" jää tällaisessa perusoikeuksien toteutumisen kannalta merkityksellisessä yhteydessä melko väljäksi etenkin, kun otetaan huomioon, että säännöksiä sovelletaan lukuisissa oppilaitoksissa maan eri puolilla ja kysymys on ennakollisesta soveltuvuusarvioinnista."

Myös Euroopan unionin perusoikeuskirjan 26 artiklassa tunnustetaan vammaisten henkilöiden oikeus päästä osallisiksi toimenpiteistä, joilla edistetään heidän yhteiskunnallista ja ammatillista sopeutumistaan.

"26 artikla - Vammaisten sopeutuminen yhteiskuntaan

Unioni tunnustaa vammaisten oikeuden päästä osallisiksi toimenpiteistä, joilla edistetään heidän itsenäistä elämäänsä, yhteiskunnallista ja ammatillista sopeutumistaan sekä osallistumistaan yhteiskuntaelämään, ja kunnioittaa tätä oikeutta."

Lausuntopyynnön jakelu

Näkövammaisten liitto muistuttaa opetus- ja kulttuuriministeriötä YK:n vammaissopimuksen 4 artiklan 3 kohdan osallistamisvelvoitteesta. Artiklan 4 kohta 3 on seuraava:

"4 artikla Yleiset velvoitteet

3. Laadittaessa ja toimeenpantaessa lainsäädäntöä ja politiikkoja, joilla tätä yleissopimusta pannaan täytäntöön, sekä muissa vammaisia henkilöitä koskeissa päätöksentekoprosesseissa sopimuspuolten tulee neuvotella tiiviisti vammaisten henkilöiden kanssa ja aktiivisesti osallistaa heidät, mukaan lukien vammaiset lapset, heitä edustavien järjestöjen kautta."

Tämän lausuntopyynnön jakelussa opetus- ja kulttuuriministeriö ei ole noudattanut osallistamisvelvoitetta, sillä lausuntopyyntö on vammaisjärjestöistä lähetetty vain Vammaisfoorumille. Se, että lausuntopyyntö on nähtävillä Lausuntopalvelussa, ei ole riittävää, koska YK:n vammaissopimus edellyttää aktiivista osallistamista.

Kokko Sari
Näkövammaisten liitto ry